

<http://www.diva-portal.org>

This is the published version of a paper published in *Respons : recensionstidskrift för humaniora & samhällsvetenskap*.

Citation for the original published paper (version of record):

Gustavsson, S. (2017)

Skilj på liberal och libertär!.

Respons : recensionstidskrift för humaniora & samhällsvetenskap, 6(6): 14-15

Access to the published version may require subscription.

N.B. When citing this work, cite the original published paper.

Permanent link to this version:

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-338030>

Respons nr 6/2017

Skilj på libertär och liberal!

Skalan GAL-TAN har blivit populär bland politiska kommentatorer för att beskriva de politiska skillnaderna. I stället för att diskutera sakfrågor har man därigenom kunnat flytta fokus till svårföränderliga mentaliteter. Skalan får det att se ut som om konservativa föraktar demokratin och inte accepterar meningsmotsättningar, medan detta i själva verket mer gäller dem som betecknas som libertära.

MED BÖRJAN FÖR två år sedan har många svenska kommentatorer börjat laborera med en skala, som sträcker sig från GAL (grön, alternativ och libertär) till TAN (traditionell, auktoritär och nationell). Med hjälp av denna alternativa differentiering anser de sig bättre kunna beskriva politiska skillnader än genom en måttstock med vänster och höger som ytterpunkter.

Här misstar sig innovatörerna. Mitt skäl för att hävda detta är att den nya skalan inte fångar det som från den liberala demokratins synpunkt är huvudsaken. Frihetsläran övergår med det alternativa sättet att beskriva från att vara något som utmärker vår svenska form av folkstyre till att i stället beteckna en extrem uppfattning i sakfrågor.

Med tanke på den konstitutionella betydelsen är det viktigt att lägga märke till den glidning i språkbruket som det nya sättet att karaktärisera åsiktsskillnader innebär. Glidningen består i att libertär, som internationellt är liktydigt med nyliberal, på svenska tolkas som liberal i bemärkelsen tolerant, brett omfamnande och kompromissbenägen. Enligt det nya språkbruket framstår liberalismen som en ytterlighetsuppfattning utan ambitioner att överbrygga den faktiska mångfalden av motstående idéer och intressen.

Varför har idén om GAL och TAN i Sverige med femton års fördröjning helt plötsligt kommit att generaliseras till att gälla alla former av inrikespolitik?

IDÉN OM ATT KARAKTÄRISERA politiska skillnader i termer av GAL och TAN lanserades för femton år sedan av de tre europaforskarna Liesbet Hooghe, Gary Marks och Carole J. Wilson. I en uppsats i tidskriften *Comparative Political Studies* 2002 ville de förklara varför stödet för unionsprojektet var starkare bland socialdemokrater och kristdemokrater än bland väljare, partier och opinionsbildare till vänster och höger om dessa båda partier. De ansåg sig kunna konstatera att benägenheten för principfasthet och viljan till nationellt självbestämmande växte med avståndet från mitten. Partierna i mitten var relativt mera GAL och partierna på de båda flyglarna förhållandevis mera TAN enligt den av dem upprättade skalan. Detta var en intressant men begränsad forskningsfråga. I dag handlar det

om en betydligt bredare tillämpning. Varför har idén om GAL och TAN i Sverige med femton års fördröjning helt plötsligt kommit att generaliseras till att gälla alla former av inrikespolitik? En rimlig hypotes är att det hänger samman med svårigheten att integrera ett hastigt växande antal flyktingar och den parallellt härmed uppblussande populismen.

Vilsenheten inför denna nya anspänning skapade ett psykologiskt behov av en annorlunda beskrivning av det politiska landskapet än den som riktar blickarna mot nyckelbegreppen demokrati, välfärdsstat och blandekonomi. På den vanliga höger-vänster-skalan placerar sig väljare, partier och kommentatorer olika beroende på vilken kombination av demokrati och marknad som de finner mest "lagom". GAL-TAN-skalan framhäver i stället förekomsten av principfasthet och oförmåga till kompromisser och praktiska lösningar. När den alltmer påträngande uppgiften blev att dryfta hur demokratin, blandekonomin och välfärdsstaten skulle kunna hantera vad som behövde hanteras, kunde väljare, partier och kommentatorer med hjälp av en tvärsgående skala slippa tala om sakfrågorna.

Debatten kunde flyttas från att gälla praktiskt sammanjämningsbara alternativ till att i stället gälla väljarnas, partiernas och kommentarernas mentala beskaffenhet. Denna kunde utan närmare precision börja omtalas i termer av grönt, alternativt och liberalt i motsättning till traditionellt, auktoritärt och nationellt. På detta sätt slapp man uppehålla sig vid vad som praktiskt kunde åstadkommas genom kompromisser mellan olika motstående intressen och principer. Behovet av utredningar och politiska samtal om skatter, bostäder, undervisning och sysselsättning kunde omvandlas till motsättningar mellan svärföränderliga identiteter.

Att förklara omkastningen är emellertid inte huvudsaken. Viktigare är lämpligheten av att undvika att tala om en central saklig problematik och i stället intressera sig för politisk identitet och mentalitet. För mig ter det sig tanklöst och historielöst att vilja bortse från innebörden av en liberalism, som inte bara är ekonomisk utan också politisk och akademisk. Det sker genom att bruka libertär på det sätt som sker när GAL ställs mot TAN.

ORDET LIBERTÄR ANVÄNDS sällan på svenska. Men som framgår av den franska och amerikanska nyliberalismens kanoniska skrifter, som exempelvis Henri Lepage, *Imorgon kapitalism* (1978 på franska och 1980 på svenska), syftar det på en för höger och vänster gemensam negativ frihetslängtan, en frihet som består i att individerna måste få vara i fred. Kollektivet anses inte ha rätt att moralisera över hur vi använder våra tillgångar och vår förmåga. Marknaden är bara en ram kring alltsammans. Det är den nyliberala grundtanken. Att fylla ramen med innehåll är individernas uppgift. Utopin är uppnådd när kollektivet har trätt tillbaka och överlämnat alla beslut till en spontan samordning och staten har dött bort. Som kontrast till detta framställs varje form av positivt frihetsskapande (obligatorisk skolgång, offentlig sjukvård, offentligt tillförsäkrad pension och så vidare) som auktoritära inslag.

Utmärkande för nyliberalismen är ett inslag av icke-förhandlingsbar utopism. Tolerans och kompromisser leder i praktiken, menar författare som Friedrich von Hayek, Milton Friedman och Lepage, till att de egna idealen på sikt inte går att förverkliga. Vad de vänder sig mot är med andra ord politisk samarbetsförmåga och kompromissbenägenhet. Därför är det viktigt för alla oss som hyllar principen liberal demokrati att inte låta oss förledas av att liknande ord används för en grundhållning av rakt motsatt innebörd.

Alternativet till att okritiskt börja tala om GAL och TAN är att hålla fast vid det som är den gemensamma nämnaren för alla former av icke-utopisk liberalism – ekonomisk såväl som politisk och akademisk. Det sker bäst, menar jag, genom att tolka liberalism som ett styrkebälte. Funktionen hos ett sådant är att ge stöd åt ryggen vid tunga lyft i vardaglig yrkesutövning och idrottslig verksamhet. Med ett sådant stöd för ryggen går det att lyfta tyngre utan att skada sig. På motsvarande sätt är det med liberalismen. Det samlade resultatet blir bättre om aktörerna tvingar sig själva att ”lyfta tyngre” till följd av att de övervinner den omedelbara impulsen att resignera.

Ekonomiskt handlar det om att aktivt motverka impulsen att gynna sig själv genom att utnyttja ett överläge på marknaden för att monopolisera. Politiskt handlar det om att aktivt motverka impulsen att gynna den egna åsiktsriktningen genom att utnyttja ett överläge till att försöka inskränka yttrande- och föreningsfriheten och möjligheten till legitim opposition. Akademiskt handlar det om att aktivt motverka impulsen att vilja utnyttja ett överläge till att avsluta ett meningsutbyte eller en konstnärlig utveckling utifrån antagandet om att sanningen sist och slutligen är uppnådd. Grundidén är i alla tre fallen att alla vinner på att framtiden anses vara öppen för nya möjligheter.

Denna socialliberala och socialdemokratiska grundhållning ifrågasätts alltsedan 1980-talet av två olika läror med omåttliga anspråk. Den ena är postmodernismen och dess budskap om att det ”efter moderniteten” inte tjänar något till att försöka lösa problem, politiskt lika litet som vetenskapligt. Den andra är nyliberalismen och dess budskap om att allt tänkande i termer av idéer och institutioner av doktrinära skäl måste reduceras till individuella intressen och preferenser bland väljare, partier och opinionsbildare. Välfärdsstatligt handlande anses onaturligt och bör därför inte förekomma. Postmodernism och nyliberalism har teoretiskt olika bakgrund, men praktiskt har båda spetsen riktad mot en huvudsakligen demokratisk och reformistisk grundinställning.

Den liberala demokratin föraktas inte av våra dagars svenska konservativa. Den libertärt sinnade, däremot, är sällan tolerant och inriktad på att åstadkomma praktiska lösningar, som tillgodoser motstående intressen.

SAMMANFATTNINGSVIS ÄR DET inget semantiskt finlir att upprätthålla skillnaden mellan libertär och liberal. Problemet är att GAL-TAN gör libertär till något som hör samman med en grön och alternativ identitet och mentalitet. Traditionellt och nationellt sinnade – i den

andra änden av skalan – tillskrivs därigenom indirekt bristande pålitlighet när det gäller att försvara och tillämpa föreningsfrihet, yttrandefrihet och idén om legitim opposition.

Den som hyser religiöst och konservativt grundade värderingar förutsätts med andra ord inte vara lika liberal i den meningen att han eller hon värdesätter förekomsten av delade meningar som förutsättning för en kombination av politisk effektivitet och civiliserad samlevnad. Våra vardagliga erfarenheter talar snarast för motsatt bedömning. Den liberala demokratin föraktas inte av våra dagars svenska konservativa. Den libertärt sinnade, däremot, är sällan tolerant och inriktad på att åstadkomma praktiska lösningar, som tillgodoser motstående intressen.

Mot denna glidning i språkbruket finns det därför starka skäl att reagera. Annars kommer vi inte verksamt kunna hävda att demokratin, rättsstaten, välfärdsstaten och vetenskapen går att förena med fortsatt globalisering. Den som är politiskt och akademiskt liberal värnar vikten av att människor tänker olika och har skilda intressen samt att dessa olikheter får komma till praktiskt uttryck. Kritik, konkurrens och ifrågasättande anser han eller hon vara bra inte bara för ekonomin utan också för politiken och vetenskapen. En såtillvida klassisk tolkning av liberalismen och demokratin tror jag kommer att visa sig avgörande när det gäller att pressa tillbaka inte bara postmodernismen och nyliberalismen, utan också den framvällande populismen.

SVERKER GUSTAVSSON